

Олександр ФІЛЬ

кандидат історичних наук,
заступник директора,
Національний військово-історичний музей України
(Київ, Україна), fam_2010@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0662-8654>

Людмила ХОЙНАЦЬКА

кандидатка історичних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця,
Інститут всесвітньої історії НАН України
(Київ, Україна), L.Khoynatska@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7324-5461>

Мародерство як спосіб ведення війни Російською Федерацією проти України та мотиваційний чинник російських військовослужбовців

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.129>

УДК: 94(477)«1991/2022»+355.012

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати витоки, причини та наслідки, визначити основні риси масового мародерства серед військовослужбовців армії й інших силових структур Російської Федерації, що вторглися на терени України 24 лютого 2022 р. *Методологія* визначається загальними процедурами наукового пізнання, теоретичними напрацюваннями істориків, психологів, правознавців у галузі вивчення девіантної поведінки комбатантів. Застосовано полідисциплінарні підходи з використанням методів усної історії, військової антропології та соціальної психології. Автори послуговуються термінологічним апаратом, усталеним у сучасному науковому й інформаційному просторі. *Наукова новизна* полягає у спробі аналізу причин виникнення такого виду злочинів, як мародерство, здійснених на тимчасово окупованій території України військовослужбовцями збройних сил та інших силових структур Російської Федерації. *Висновки.* Війна Росії проти України 2014–2022 р. виявила хронічні проблеми морального порядку в російському суспільстві. Завдяки пропагандистським операціям у масовій свідомості громадян цієї країни відбулося скочування до правового нігілізму, аморальності, знецінення людського життя й демократичних цінностей. Ці тенденції повною мірою притаманні російській армії. В умовах війни мародерство для російських військовослужбовців є додатковим мотиватором для участі в бойових діях і способом матеріального збагачення.

Ключові слова: війна Росії проти України 2014–2022 рр., девіантна поведінка, мародерство, воєнний злочин, трофеї.

Мародерство як вид воєнного злочину сягає своїм корінням перших збройних сутичок між людьми. Причому подібні дії тоді, навпаки, належали до чеснот переможця, адже здобуті на полі бою зброя, обладунки, цінності та особисті речі супротивника на правах трофеїв відразу ставали його власністю.

У радянській, а також пострадянській історіографії тема мародерства табуувалася. Це пояснюється як бажанням «не виносити сміття з хати», так і твердженнями,

що грабування, насильство, жорстоке поводження з полоненими та цивільними нібито притаманні лише військам «експлуататорських держав». Насправді масштаби мародерства в лавах Червоної армії під час Другої світової були настільки значними, що оприлюднення подібної інформації могло серйозно підірвати як її глорифікований образ, так і загальну міфологізовану концепцію тієї війни в радянському й сучасному російському варіантах.

Однак, за влучним виразом О.Панфілова, «ніхто не може заборонити старі книги зі свідченнями». Він, зокрема, посилається на англійського мандрівника Дж.Бадделі, автора праці «Завоювання Кавказу росіянами: 1720–1860», який згадував про численні випадки мародерства. О.Панфілов також наводить спогади чеченця М.Вачагаєва, котрий зазначав, що це «вважалося нормальним явищем для російського солдата, офіцерство саме перед боєм указувало, що аул багатий і їм буде чим пожитися». Тоді ж з'явилася «традиція» – «генерал Засс колекціонував черепи горців, хтось любив збирати кисті рук». Під час чеченських воєн кінця 1990-х – початку 2000-х рр. уже сучасні російські солдати й офіцери вихвалялися в'язками відрізаних у чеченців вух»¹.

Яскраві епізоди, що стосується мародерства періоду польсько-радянської війни 1919–1920 рр., належать письменникові І.Бабелю, котрий мав можливість як військовий кореспондент супроводжувати 1-шу кінну армію С.Будьонного. Він вів щоденник, на основі якого пізніше написав свою відому збірку «Кінармія». Нотатки І.Бабеля – унікальне документальне свідчення, де зафіксовано численні випадки пограбування, мародерства, насилля, згвалтувань, тобто всього того, що є неодмінним супутником війни².

Однак основний масив матеріалу, який стосується мародерства, слід віднести до періоду Другої світової. Епізодично про цей військовий злочин у частині, що стосується обкрадання цивільного населення, писали М.Солонін, В.Суворов, О.Казарінов, Б.Соколов³. Перший мер Москви Г.Попов у своїй книжці не залишив каменя на камені від такої знакової для Росії персони, як маршал Г.Жуков, згадуючи його «операції» з рухомим майном (антикваріат, меблі, культурні цінності тощо) під час перебування на посаді головнокомандувача групи радянських окупаційних військ у Німеччині. Особливої уваги заслуговують спогади фронтовиків М.Нікуліна, В.Астаф'єва, Б.Горбачевського, О.Лебединцева, Д.Лози, В.Гельфанда, Л.Котляра⁴. Порушував цю тему також керівник проекту «Я пам'ятаю» та укладач серій «Солдатські щоденники» й «Окопна правда», автор збірників інтерв'ю з ветеранами війни А.Драбкін. Серед українських істориків, які в той чи інший спосіб торкалися проблематики військових злочинів, зокрема мародерства під час Другої світової, слід згадати О.Лисенка, Т.Вронську, І.Мраку, В.Гінду та ін.

Нині через широку доступність новітніх технологій пересічний громадянин будь-якої країни може спостерігати як за перебігом бойових дій, так і за тими процесами, про які зазвичай воліє мовчати російська сторона, а саме злочини, скоєні її вояками на тимчасово окупованих територіях України. Інформаційний простір

¹ Див.: Панфілов О. Мародери російської армії – традиції та сучасність [Електронний ресурс]: <https://ua.krymr.com/a/27501948.html>

² Бабель І. Одесские рассказы. Конармия. – Х., 2013. – 352 с.

³ Солонин М. Нет блага на войне. – Москва, 2010. – 288 с.; Суворов В. Тень победы. – Донецк, 2003. – 384 с.; Казарінов О.И. Обратная сторона войны. – Москва, 2006. – 448 с.; Соколов Б.В. Оккупация. – Москва, 2002. – 325 с.

⁴ Нікулін Н. Воспоминания о войне. – Санкт-Петербург, 2007. – 244 с.; Астаф'єв В. Прокляты и убиты. – Москва, 2007. – 736 с.; Горбачевский Б. Ржевская мясорубка. – Москва, 2006. – 448 с.; Лебединцев А.З., Мухин Ю.И. Отцы-командиры. – Москва, 2004. – 608 с.; Лоза Д. Танкист на «иномарке». – Москва, 2005. – 320 с.; Гельфанд В. Дневник 1941–1946. – Москва, 2015. – 751 с.; Котляр Л.И. Воспоминания еврея-красноармейца. – Москва, 2011. – 352 с.

перенасичений подібними свідченнями. І найпоширеніші – це мародерство, насилля щодо мирного населення, убивства українських військовополонених. Ці злочини вже стали невід’ємними супутниками російської армії.

Варто зазначити, що випадки мародерства під час повномасштабної війни зафіксовані як місцевими жителями, так і міжнародними спостерігачами. Буквально від початку російського вторгнення в багатьох ЗМІ з’явилися свідчення очевидців та жертв, а такі міжнародні організації, як «Human Rights Watch», низка європейських, українських і навіть російських незалежних медіа або громадських організацій почали документувати, проводити розслідування масових випадків мародерства й вивезення награбованого в Україні до Росії чи Білорусі. За допомогою веб-камер у режимі онлайн мешканці нашої держави мали можливість спостерігати за грабежем продовольчих і промислових магазинів. Уже в березні фермерські господарства Херсонщини, Черкащини, Київщини залишилися без автотранспорту, насінневого фонду й готової продукції. Зазнала мародерства Чорнобильська АЕС. Американське видання «The Washington Post» із посиланням на голову Державного агентства України з управління зоною відчуження Є.Крамаренка повідомило, що російські війська під час перебування на цьому об’єкті завдали збитків на 135 млн дол. (вкрадено, знищено 698 комп’ютерів, 344 машини, 1500 дозиметрів, вивезено майже все протипожежне обладнання, частину якого за даними GPS-датчиків виявлено в Білорусі). Пограбовано багатьох мешканців Чернігівщини, Київщини, Сумщини, інших областей України, де побувала російська армія. Опубліковано численні записи перехоплень телефонних розмов окупантів зі своїми сім’ями, в яких детально обговорюються крадіжки з крамниць і залишених помешкань⁵. Постраждали також медичні заклади. Наприклад, у кінці квітня зі Старобільської лікарні вивезено апарати ШВЛ, інше цінне обладнання, надане 2014 р. міжнародними донорами та урядом України. «Трофеями» загарбників стали не тільки матеріальні цінності, а й музеї. Випадків мародерства настільки багато, вони настільки розмаїті, що заслуговують окремого дослідження із залученням юристів, психологів. Україна нині зіткнулася не тільки зі збройною агресією, а й з масовими воєнними злочинами на тимчасово окупованих територіях, що засвідчують повну деградацію та моральне падіння як російської армії, так і російського суспільства.

Упродовж десятиріч радянська історіографія запевняла суспільство, що таке явище, як мародерство, нібито притаманне лише військам «капіталістичних» або «експлуататорських» держав⁶. Отже, за подібною логікою, Червона армія зразка 1945 р. була нічим іншим, як «армією експлуататорської держави», адже вдавалася до безконтрольного вилучення на території Німеччини та її союзників не тільки обладнання та устаткування цілих галузей промисловості, але й приватного майна. Поняття «взяття трофеїв» існувало на державному рівні. Так, по закінченні Другої світової до СРСР перевозилися цілі заводи, фабрики, різноманітна техніка, навіть понад 1,5 млн голів худоби. На все це було потрібно до 400 тис. залізничних вагонів⁷. У 1990-х рр. оприлюднено дані головного трофейного відомства, згідно з якими з радянської зони окупації Німеччини вивезено 60 тис. роялів, 190 тис. килимів, 460 тис. радіоприймачів, 265 тис. настінних і настільних годинників, 940 тис. одиниць меблів, 1,2 млн чоловічих і жіночих пальт, 1 млн головних уборів, 186 вагонів алкогольних напоїв⁸. Подібним

⁵ Див.: [Електронний ресурс]: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/03/30/7335744/>

⁶ Военный энциклопедический словарь. – Москва, 1984. – С.427.

⁷ Див.: [Електронний ресурс]: <https://armyinform.com.ua/2022/04/22/u-chomu-kryyetsya-fenomen-maroderstva-rosijskoyi-armiyi/>

⁸ Бату Д. Мародерство як історичний кодекс російського офіцера [Електронний ресурс]: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/dorz-batu-maroderstvo-ia-k-istorichnii-kodeks-rosiiskogo-ofitsera/>

чином нині діє й Російська Федерація – як щодо методів ведення війни, так і злочинів на полі бою або на тимчасово захоплених територіях України.

Ветеран Другої світової полковник-артилерист М.Подуст у своїй автобіографічній книжці, зокрема, згадував, як розпочиналася німецько-радянської війна:

«Ми були впевнені в перемозі після визволення Західної України й Білорусії, вірили в те, що німці будуть розбиті впродовж декількох днів, у повному розумінні цього слова. Наприклад, мій лейтенант Баранов, будучи начальником зв'язку дивізіону, коли прощався з дружиною, вирушаючи на фронт, отримав завдання придбати необхідні жіночі туалети. Мені у цьому відношенні було простіше, оскільки був холостяком і поки що одружуватися не збирався»⁹.

Інший ветеран П.Бочек розповідав, як, окрім алкогольних напоїв та харчів, військовослужбовці його 8-ї гвардійської армії займалися «заготовленням» усілякого «краму» (в тому числі коштовностей і дорогоцінних металів)¹⁰.

Що стосується мародерства, то, на думку А.Руккаса, у цьому СРСР не був оригінальним, адже подібними справами займалися й інші держави. Зокрема у часи Першої світової Австрія грабувала окуповані сербські землі, а вже по завершенні війни їй виставили величезні репарації. Німецькі війська перебували на радянській території з 1941 по 1944 рр. та завдали величезної шкоди. Вони так само вивозили підприємства, знищували цивільне населення, грабували. Тому поведінка червоноармійців розглядалася як акт помсти й такі собі «репарації». Інша справа, що СРСР у своїй зоні окупації вирішив самостійно «наводити справедливість», не звертаючись до норм міжнародного права і не виносячи справу на обговорення. І ця державна політика відбивалася на поведінці військових, починаючи від командування (відомий приклад маршала Г.Жукова, котрий вивозив цінні речі ешелонами) й до рядових, яким було дозволено з певною періодичністю відправляти в тил посилки з продуктами харчування або побутовими речами. Тож росіяни, які з погляду своєї ідеології продовжують воювати з міфічними «нацистами» й ведуть свою вигадану «Велику Вітчизняну», опинившись на території «ворога», вирішили, що тут їм можна робити все. Вони повторюють модель поведінки попередників, котрі опинилися в Європі в 1945 р.¹¹

Масштаби мародерства серед військовослужбовців російської армії набули величезних розмірів. Складається враження, що головна мета так званої «спецоперації» полягає не у заявлених абсурдних «денацифікаціях» та «демлітаризаціях» України, а в банальному пограбуванні цивільного населення. За повідомленням прес-служби оперативного командування «Південь», під час зачистки селища Потьомкіне на Херсонщині в речах убитих окупантів знайдено цінності (золоті, срібні каблучки, ланцюжки, сережки, ювілейні монети), відібрані ними в українських громадян¹². І подібних випадків, що фіксуються як воєнні злочини, більш, ніж достатньо, аби зробити висновок: мародерство є одним зі стимулів наступального потенціалу російської армії. Причому командування окупаційних військ не просто поблажливо дивиться на подібні випадки – воно заохочує своїх військовослужбовців до протиправних дій¹³.

⁹ Подуст М.А. Своими глазами. – К., 2003. – С.22.

¹⁰ Див.: Філь О., Лехарь С. За ваш геройський подвиг... – К., 2020. – С.53–55.

¹¹ Див.: [Електронний ресурс]: <https://suspinle.media/235178-ak-v-rosii-vinikla-kultura-maroderstva-rozpovidaie-istorik-andrij-rukasa/>

¹² Див.: [Електронний ресурс]: https://lb.ua/society/2022/07/01/521883_vbitih_hersonshchini_rosiyskih.html

¹³ Див.: [Електронний ресурс]: https://lb.ua/society/2022/06/24/521119_perehoplennya_gur_mo_okupant.html

Доволі промовистий випадок, який характеризує загарбників, навів науковий співробітник Національного військово-історичного музею України П.Нетьосов. Після деокупації Київщини й Житомирщини він очолив пошукову групу, що займалася збором елементів озброєння, техніки, уніформи, які експонуються на Михайлівській площі в Києві, у Національному військово-історичному музеї України та в його філіях.

«У селах Озера та Луб'янка Бучанського району, що на Київщині, за словами місцевих жителів, найпопулярнішими “трофеями” серед окупантів були кінескопні телевізори. Були навіть випадки, що вояки бурятської національності забирали собі саме телевізори ХХ ст., ігноруючи плазми, які перебували в тих же оселях. І сміх і гріх. Уявляєте, буряти “реквізували” телевізор, накритий в'язаною серветкою, проігнорували плазму, яка висіла на стіні поряд. Мабуть, росіяни ще не знають, що для українців вже норма переглядати телепередачі на плоскому екрані. За моїми особистими спостереженнями, все ж найпопулярнішим “трофеєм” російських зайд була жіноча білизна. Її ми знаходили в бойовій техніці та на позиціях ворога і в Київській, і у Житомирській областях. Пам'ятаю, як у Мошуні біля переправи ми знайшли у БМП 7 калькуляторів. Для чого вони знадобилися окупантам – незрозуміло. Можливо, за їх допомогою вони підраховують власні трофеї? Хтозна»¹⁴.

Інший учасник пошукової групи – співробітник відділу інформаційно-музейної діяльності Національного військово-історичного музею України Д.Махтаров:

«Основні зусилля [...] були, звичайно, сфокусовані на зборі військової техніки Російської Федерації, а точніше її уламків і решток. [...] Група мала можливість попрацювати на Київщині, насамперед це Буча, Ірпінь, Здвижівка, Гостомель, Мотижин, Бузова (етнокомплекс “Українське село”), Колонщина, Гавронщина (гольф-клуб), Вишеград та Блоставиця. Що стосується викрадених у громадян України речей, які були виявлені в місцях тимчасового перебування окупантів, на бойових позиціях та у військовій техніці, то на першому, якщо можна сказати, місці, це алкоголь, переважно елітний, викрадений з автомобільних заправок. Серед речей, знайдених на покинутих позиціях ворога, було багато різного одягу. Варто зауважити, що значна частина цього одягу, очевидно, викрадена з бутиків і крамничок Київщини, оскільки на текстильних виробках присутні бирки виробника. Вразила картина жорстокості та знищення свійських тварин на території фермерського господарства у селі Здвижівка Бучанського району. Місце дислокації російських окупантів [...] було буквально встелене трупами свиней, овець та страусів. Логіку знищення свійських тварин зрозуміти важко. У тій же Здвижівці, у лісі, на бойових позиціях окупантів нами було знайдено предмет, який відноситься до категорії інтимних аксесуарів... Важко навіть прокоментувати логіку викрадення подібного предмету. Варто також зауважити, що на леговищі в Гостомелі, в тимчасово захоплених ворогом службових приміщеннях, ми знаходили елементи уніформи, розвантажувальні жилети, підсумки, що належали підрозділам Національної гвардії України. Окрім того, нам на очі потрапляли загальновійськові захисні комплекти та протигази вперемішку з російськими елементами амуніції й однострою. Очевидно, виявлені нами протигази та захисні костюми були викрадені зі складів, розміщених у зоні відчуження»¹⁵.

¹⁴ Інтерв'ю з П.Нетьосовим 5 червня 2022 р. // Фонди Національного військово-історичного музею України (Київ).

¹⁵ Інтерв'ю з Д.Махтаровим 22 липня 2022 р. // Там само.

А ось мешканцєві с. Обуховичі Вишгородського р-ну Київської обл. О.Чудновцю довелося заочно «познайомитися» з «фірмовими» звичками окупантів, що в березні на певний час «уподобали» його оселю для перепочинку. За певними речами, які вони залишили по собі (зокрема робочий зошит, відомість видачі обмундирування та інші документи) навіть удалося їх ідентифікувати – морські піхотинці Тихоокеанського флоту. На запитання, що ж саме зникло, господар розповів:

«Загалом ми з дружиною недорахувалися значної кількості особистого майна. До заяви про вкрадене та пошкоджене, яку ми подали до Іванківського відділення поліції смт Іванків Київської області, ми ще додали список, який склав 74 найменування. Приблизна сума збитків у грошовому еквіваленті на квітень 2022 р. становить 150–200 тис. грн. [...] У нас із дружиною склалося враження, що в нас зупинилися якісь зайди, котрі перебувають у своєму розвитку на узбіччі цивілізації, одним словом варвари. Інакше й годі реагувати з огляду на побачене, після того, як нам удалося, як кажуть, переступити поріг власної домівки. Це сталося у квітні 2022 р. після визволення нашого села Обуховичі підрозділами Збройних сил України. Адже окрім вкрадених предметів домашнього вжитку, що є стандартними для кожної української родини, ми побачили знищені та розбиті побутові пристрої та устаткування, зокрема [...] мультіварка, газова плита, паровий котел і система парового опалення, газовий лічильник, меблі та ін. Ну й, звичайно ж, російські зайди не могли не пожартувати, залишивши нам із дружиною своєрідну розписку. На аркуші із зошита учнівським почерком було написано: «Из России с любовью». Окрім того, на столі гострим предметом було видряпане слово «Привет». Таким чином, на мою думку, окупант натякав, що він знає українську мову або є етнічним українцем, однак безграмотним»¹⁶.

Щоб зрозуміти природу російського мародерства, з яким зіткнулися громадяни України, варто звернутися до рішень гарнізонних військових судів РФ. Зокрема впродовж 2021 – травня 2022 рр. у Північно-Західному регіоні розглядалося 59 справ про скоєні військовослужбовцями крадіжки і грабунки. Так, у серпні 2021 р. контрактник із Ленінградської обл. В.Мухарев повертався зі шпиталю й вирішив переночувати у друга. У під'їзді побачив, що двері сусідньої квартири не замкнені, зайшов. У коридорі була коробка з пілососом, відпарювач для одягу й жилетка з 4 тис. руб. у кишені. В.Мухарев це все забрав. Новгородський контрактник Д.Арефкін, перебуваючи в гостях, викрав у жінки мобільний телефон і перевів собі з її банківської карти 60 тис. руб. У Новгороді строковик М.Азізов, контрактники С.Гвоздьов і А.Кульбакін обікрали місцевий магазин на понад 12 тис. руб. (продукти, одяг, засоби гігієни). Псковський десантник С.Нікандров (нагороджений медаллю «За відвагу») у 2021 р. викрав із дачної ділянки металеву конструкцію вагою 6 т і вартістю 250 тис. руб., яку разом зі знайомим розпиляв та здав на брухт. Строковик Д.Клещев із Мурманська обікрав відразу три ділянки, поцупивши бензогенератор і двигун для човна, тример, латунний дрів'яний самовар і шуруповерт. Ділянки він обирав ті, що розташовані поряд із дачею його матері. На її ж автомобілі вивозив нагробоване. Розкрадається також армійське майно. Так, у Калінінградській обл. контрактники А.Семенищев, О.Соколовський і Н.Трушкін поцупили піхотний вогнемет (вартістю 8 млн 886 тис. 870 руб.) і димові гранати. Вогнемет військовослужбовці продали за 17 тис. руб. Інший калінінградець С.Сипягін украв декілька польових телефонів,

¹⁶ Інтерв'ю з О.Чудновцем 14 травня 2022 р. // Фонди Національного військово-історичного музею України (Київ).

механічний авіаційний годинник, комплекти радіостанцій, шоломофон із приладом нічного бачення – загалом на суму понад 160 тис. руб.¹⁷

Директор правозахисної групи «Громадянин. Армія. Право» та член Московської Гельсінської групи С.Кривенко так пояснює кримінальну обстановку в підрозділах збройних сил та інших силових структур РФ:

«Крали в армії завжди. По-перше, відповідний культурний рівень. До армії на контракт переважно йдуть мешканці депресивних регіонів, де немає зарплати. І будь-який предмет стає значимим, а солдат не може подолати спокусу, щоб не забрати собі. Друга причина – безкарність. В армії донині дізнання та первинне розслідування покладені на командирів, а не передані сторонній структурі, тій же військовій поліції. Будь-яка подія в підрозділі кидає тінь на командира, тому лєвова частка всього приховується й до судів доходить тільки вершина айсберга. “Ввічливі зелені чоловічки”, “честь солдата та офіцера”, “солдат дитини не образить” – це все туфта та міфи, які приховують реальне становище армії. Армія – загроза і для самих солдатів. Якщо з дідівщиною старослужбовців удалося впоратися, то насилля не пішло з частин. Якщо б зараз було повстання в якому-небудь Воронежі й туди спрямували солдатів, то російська армія так само розпочала б діяти, як в Україні. Куди армію не пусти, вона скрізь так поводитиметься. Такий у неї стан, треба дивитися правді у вічі»¹⁸.

Щоб зрозуміти природу мародерства тепер уже щодо власного населення з боку військовослужбовців російської армії, варто звернутися до протоколів засідань трибуналів часів Другої світової:

«Військовою прокуратурою (61-ї армії 2-го Білоруського фронту – *Авт.*) встановлено, що за останній час почастишали випадки пограбування, мародерства і протизаконного вилучення майна в мирного населення та колгоспів окремими військовослужбовцями. Все це стало можливим лише тому, що командири корпусів, з'єднань, окремих військових частин послабили боротьбу з цими ганебними для Червоної армії видами злочинів».

Далі в документі наводяться конкретні випадки. Зокрема в наказі т.в.о. командувача 61-ї армії генерал-майора О.Пулко-Дмитрієва №0120 (гриф «Таємно») зазначалося:

«У колгоспів, колгоспників, односібників часом відкритим пограбуванням забирається останній сільгоспінвентар, остання корова, їх особисте майно, із трудом збережене в лісах і болотах від німецьких грабіжників та розбійників. [...]»

23.2.44 командир взводу 20-го окремого вогнеметного Мозирського батальйону мол. технік лейтенант Вагін разом зі своїми підлеглими ст. сержантом Кравченком, водієм Касьяновим, рядовим Деньшиним самовільно надіслали в м. Юровичі автомашину за самогоном. Після групової п'ятики силою погроз і зброї забрали у гр-ки Бельської набір на чоботи, байкову ковдру, хустки, пальто

¹⁷ Див.: *Савицкая Л.* «Тащат даже у служивцев»: Российская армия и мародерство [Електронний ресурс]: <https://www.severreal.org/a/voruyur-dazhe-u-soslužhivtsev-rossijskaya-armiyai-maroderstvo/31839023.html>

¹⁸ Там же.

та ін. У момент затримання грабіжників представниками винищувального батальйону і в перестрілці, що зав'язалася, водій Касьянов під час спроби втечі двічі був поранений, а Вагін із підлеглими був арештований.

5.3.44 р. рядові 6-го окремого лижного батальйону 15 СЧД Долженко В.М. і Мутовін І.Ф. пограбували у с. Теробово гр-ку Крупу А.Ф. Забрали останню корову, забили на м'ясо, яке доставили до свого батальйону. Командир лижбату майор Швендик, дізнавшись про ганебний злочин своїх підлеглих, не тільки не вжив заходів до викриття й покарання їх, а навпаки приховав сліди тяжкого злочину, наказав м'ясо від украденої корови без обліку та норми витратити для особового складу батальйону. Командир 15 сд полковник Гребенник обмежився стосовно майора Швендик накладанням 10 діб домашнього арешту, відшкодуванням вартості викраденої корови. Однак настільки м'які заходи дисциплінарного стягнення щодо майора Швендик, який сприяв своїми діями розкладанню військової дисципліни серед підлеглих, схвалював грабування й мародерство, суперечать здоровому глузду та не сприяють належній оцінці тяжкості скоєного.

31.1.44 р. рядові 772-ї окремої роти зв'язку 415-ї стрілецької Мозирської дивізії Смирнов, Кошелєв, Мокін у с. Будки Поліської обл. зайшли в будинок жінок – дружин партизанів і сімей червоноармійців, де здійснили дике безчинство та сваволю. Всіх дорослих поставили до однієї стіни й попередили, що коли хтось буде кричати або тікати, стрілятимуть з автоматів, розстрілюватимуть. Після цього грабіжники забрали мішок і вузол цінних речей та сховалися.

5.3.44 р. старшина військово-підсобного господарства управління тилу армії Мошкевич П.Г. зі своїм підлеглим незаконно забрав у колгоспі “Великий шлях” с. Котловиця Брагінського р-ну з колгоспного сараю 14 кінських плугів, 3 борони, 1 розпуску і 1 пару коліс, відкрито завантажив на машину й доставив до армійського підсобного господарства. Цього ж дня у с. Восход Брагінського р-ну Мошкевич здійснив пограбування інваліда Кожовальченка Ф.Н. Під загрозою розстрілу відкрито забрав патефон із платівками й кілька дамських суконь¹⁹.

Для повноти портрета військовослужбовців армії вторгнення наведемо ще один показовий коментар росіянина, який раніше проходив службу на північному заході РФ :

«Скрізь і всюди крадуть один в одного зарплатні картки з пін-кодами, телефони, гроші. Відсотків 30 крадуть, не менше. Славилася наша армія шурами, я кажу, як є. Навіть капці крали. З цих злочинів тільки 1/10 доходила до керівництва. По-перше, для чого стукати один на одного?! По-друге, для начальства такі випадки – це теж косяк: це погано, і краще цього не виносити далі командира роти. Я був свідком початку контрактної армії. Там був просто набір, усіх, хто звідки міг приїхати, брали. Сьогодні в армії, яку створює наша держава, треба бути безвольним. А безвольні люди переважно з моральними відхиленнями. Є там і нормальні, патріотичні, але їх одиниці. Проблема в підборі персоналу. Плюс ще приїжджають із бідних регіонів, із сіл, в яких зарплата 7 тис. руб., тут отримують нормальні гроші, і тут же їх пропивають. А потім викрадають у товариша по службі гроші. Про офіцерську честь говорить нині теж не доводиться, тому що офіцери перетворилися на обслугу режиму»²⁰.

¹⁹ Див.: *Красіна-Філь Л.* Кузьма Гребеннік: Штрихи до портрета. – Черкаси, 2019. – С.138–139.

²⁰ Див. прим.17.

Чи є перспектива ефективного розслідування хоча б знакових випадків мародерства, крадіжок та пограбувань? На думку вже згаданого А.Руккаса:

«Якщо наша генеральна прокуратура не тільки відкриє, але й доведе до логічного завершення кримінальні справи щодо конкретних командирів, які або самі вивозили, або дивилися крізь пальці на те, що робить особовий склад підлеглих їм частин і підрозділів – ми засудимо цілі військові колективи, які займалися цим, назвемо речі своїми іменами з конкретними прикладами, – то це буде найкраща фактологічна база для засудження цього явища як кримінального злочину, яке відповідає нормам міжнародного і національного права в тій же самій РФ. І вони чудово знають, що чинять воєнний злочин, але їм дали свого роду карт-бланш на пограбування “ворожої нацистської території”, як вони це собі вважають»²¹.

Згідно зі ст. 266 Кримінального кодексу РФСР, за крадіжку речей на полях боїв наступала відповідальність у вигляді позбавлення волі від 3 до 10 років, а в деяких випадках і вища міра покарання. У редакції від 30 липня 1996 р. під цією статтею стоїть примітка: «Кримінальним кодексом РФ зазначений склад злочину декриміналізовано» (вочевидь як наслідок участі російських військ у чеченській війні).

Правляча верхівка Російської Федерації впродовж останніх 30 років послідовно проводила курс на повернення України в орбіту свого впливу. При цьому Москва не обмежувала себе у виборі засобів досягнення мети, вдаючись до інформаційних кампаній і газових шантажів, економічного тиску, дискредитації нашої країни на міжнародній арені, заперечення права української політичної нації на суверенітет і самовизначення, нарешті до прямої агресії й порушення територіальної цілісності України. Армія як органічна частина правлячого режиму перейняла всі його родові вади. Девіантні форми поведінки стали звичайними серед військовиків, а в умовах війни набули крайніх виявів та особливого цинізму й жорстокості. Вкрай низька моральна планка російських військовослужбовців спричинена не тільки дією спеціальних технологій впливу на масову свідомість росіян, а й невисоким рівнем життєвих стандартів більшості громадян РФ. Саме цим спеціалісти з криміналістики пояснюють масові випадки мародерства на захоплених територіях України. Водночас слід визнати, що такий стан справ став можливим завдяки декриміналізації подібних дій вищим військово-політичним керівництвом. Масове пограбування цивільного населення, власності Української держави, громадських організацій, підприємців, зарубіжних фірм порушує проблему відповідальності тих, хто скоїв воєнні злочини. Збитки всім постраждалим повинні бути відшкодовані за рахунок репарацій, накладених на Росію. Це унеможливить повторення подібних злочинів у майбутньому.

²¹ Див. прим.11.

REFERENCES

1. Astafev, V. (2007). *Proklyaty i ubity*. Moskva. [in Russian].
2. Batu, D. (2022). Maroderstvo yak istorychnyi kodeks rosiiskoho ofitsera. Retrieved from: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/dorzh-batu-maroderstvo-iak-istorichnii-kodeks-rosiiskogo-ofitsera/> [in Ukrainian].
3. Fyl, O., & Lekar, S. (2020). *Za vash heroiskyi podvyb...* Kyiv. [in Ukrainian].
4. Gorbachevskij, B. (2006). *Rzhevskaya myasorubka*. Moskva. [in Russian].
5. Kazarinov, O.I. (2006). *Obratnaya storona vojny*. Moskva. [in Russian].
6. Kotlyar, L.I. (2011). *Vospominaniya evreya-krasnoarmejsa*. Moskva. [in Russian].
7. Krasina-Fyl, L. (2019). *Kuzma Hrebennik: Shtrykby do portreta*. Cherkasy. [in Ukrainian].
8. Lebedintsev, A.Z., & Mukhin, Yu.I. (2004). *Ottsy-komandiry*. Moskva. [in Russian].
9. Loza, D. (2005). *Tankist na "inomarke"*. Moskva. [in Russian].
10. Nikulin, N. (2007). *Vospominaniya o vojne*. Sankt-Peterburg. [in Russian].
11. Podust, M. (2003). *Svoimi glazami*. Kyiv. [in Russian].
12. Popov, G. (2005). *1941–1945: zametki o vojne*. Moskva. [in Russian].
13. Savitskaya, L. (2022). "Tashchat dazhe u sosluzhivtsev": Rossijskaya armiya i maroderstvo. Retrieved from: <https://www.severreal.org/a/voruyur-dazhe-u-sosluzhivtsev-rossijskaya-armiyai-maroderstvo/31839023.html> [in Russian].
14. Sokolov, B.V. (2002). *Okkupatsiya*. Moskva. [in Russian].
15. Solonin, M. (2010). *Net blaga na vojne*. Moskva. [in Russian].

Oleksandr FYL

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Deputy Director,
National Military History Museum of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), fam_2010@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0662-8654>

Liudmyla KHOINATSKA

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Docent,
Senior Research Fellow,
Institute of World History NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), L.Khoinata@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7324-5461>

Looting As a Way of Waging the War of the Russian Federation Against Ukraine And a Motivational Factor for Russian Servicemen

Abstract. The purpose of the study is to analyze the origins, causes and consequences of mass looting among servicemen of the Russian army and other power structures of the Russian Federation that invaded the territory of Ukraine on February 24, 2022. To investigate and determine the main features of looting, which are characteristic of servicemen of the armed forces and other power structures of the Russian Federation. **The research methodology** is determined by the general procedures of scientific knowledge, the theoretical work of military historians, psychologists, and legal experts in the field of studying the deviant behavior of combatants. The investigation was carried out using multidisciplinary approaches using the methods of oral history, military anthropology and social psychology. The authors use the terminological apparatus established in the modern scientific and information space. **The scientific novelty** consists in an attempt to analyze the causes of the emergence of such a type of crimes as looting, committed in the temporarily occupied territory of Ukraine by servicemen of the armed forces and other power structures of the Russian Federation. **Conclusions.** Russia's war against Ukraine 2014–2022 revealed chronic problems of moral order in Russian society and the Armed Forces. Thanks to propaganda operations, the mass consciousness of the citizens of this country has led to a dangerous slide towards legal nihilism, immorality, devaluation of human life and democratic values. These tendencies are fully inherent in the Russian army. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, looting is an additional motivator for Russian servicemen to participate in hostilities and a way of material enrichment.

Keywords: Russia's war against Ukraine 2014–2022, deviant behavior, looting, war crime, trophies.